

Destinatari:

- 1. MINISTERUL AGRICULTURII, DEZVOLTĂRII REGIONALE ȘI MEDIULUI**
- 2. AGENȚIILE DE DEZVOLTARE REGIONALĂ**
- 3. ORGANIZAȚIILE DONATOARE**

Raportul vizează legătura dintre dezvoltare și dizabilitate, axându-se pe necesitatea de a include dimensiunea dizabilitate în politicile de dezvoltare regională.

Dezvoltarea incluzivă promovată de organismele internaționale constituie o prioritate la nivel global.

Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a realiza acest deziderat prin aderarea la

Agenda 2030 de Dezvoltare Durabilă și la tratatele internaționale privind drepturile omului.

Raport de analiză a documentelor de politici de dezvoltare regională din perspectiva incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități

2018

Acest Raport a fost elaborat de către Ludmila Ciocan, expert independent, în cadrul proiectului „Suport pentru Planul de durabilitate al Alianței Organizațiilor pentru Persoane cu Dizabilități din Republica Moldova” finanțat de Reprezentanța IM Swedish Development Partner.

**Pentru detalii:
Alianța Organizațiilor
pentru Persoane cu Dizabilități
din Republica Moldova
mun. Chișinău, str. Serghei Lazo 4, MD-2012
Tel: +373 22 234261
aopdmoldova@gmail.com
www.aopd.md**

CUPRINS

Acronime	3
Termeni de specialitate	3
Introducere	4
Capitolul 1. Dizabilitatea și dezvoltarea durabilă: conceptul de dezvoltare incluzivă	5
Capitolul 2. Angajamente internaționale și politici naționale în domeniul dezvoltării și incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități	8
Capitolul 3. Constatări privind politicile de dezvoltare regională din perspectiva dezvoltării incluzive	13
Capitolul 4. Concluzii și recomandări privind includerea dimensiunii dizabilitate în politicile de dezvoltare regională	15
Anexe	
Anexa 1 Agenda 2030: Dezvoltarea și Dizabilitatea	20
Anexa 2 Contrainvenții pentru încălcarea drepturilor persoanelor cu dizabilități	21

Acronime

AAC - Alimentarea cu Apă și Canalizare
ADR - Agenție de Dezvoltare Regională
DRL - Drumuri Regionale și Locale
EE - Eficiență Energetică
FNDR - Fondul Național pentru Dezvoltare Regională
ISA - Infrastructura de Sprijin al Afacerilor
MDS - Managementul Deșeurilor Solide
ONG - Organizație Neguvernamentală
ONU - Organizația Națiunilor Unite
POR - Plan Operațional Regional
PRS - Program Regional Sectorial
SDR - Strategie de Dezvoltare Regională
SNDR - Strategia Națională de Dezvoltare Regională

Termeni de specialitate

În acest raport sunt utilizați următorii termeni și sintagme, în sensul în care sunt definiți în Legea Republicii Moldova nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități

dizabilitate – termen generic pentru afectări, deficiențe, limitări de activitate și restricții de participare, care denotă aspectele negative ale interacțiunii dintre individ (care are o problemă de sănătate) și factorii contextuali în care se regăsește (factorii de mediu și cei personali);

persoană cu dizabilități – persoană cu deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale (văz, auz), deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere/obstacole, pot îngreuna participarea ei deplină și eficientă la viața societății în condiții de egalitate cu celelalte persoane;

incluziune socială – ansamblu de măsuri și acțiuni multidimensionale din domeniile protecției sociale, ocupării forței de muncă, locuirii, educației, sportului, ocrotirii sănătății, informării și comunicării, mobilității, securității, justiției și culturii, precum și din alte domenii destinate integrării persoanelor cu dizabilități în societate;

accesibilitate – ansamblu de măsuri și lucrări de adaptare a mediului fizic, transporturilor, precum și a mediului informațional și comunicațional, incluzând tehnologiile și sistemele informaționale și comunicațiile, conform necesităților persoanelor cu dizabilități, factor esențial de exercitare a drepturilor și de îndeplinire a obligațiilor persoanelor cu dizabilități în societate;

design universal – proiectarea produselor, mediului, programelor și serviciilor astfel, încât să poată fi utilizate de către toate persoanele, pe cât este posibil, fără să fie nevoie de o adaptare sau de o proiectare specială. Designul universal nu va exclude dispozitivele de asistare pentru anumite grupuri de persoane cu dizabilități atunci când este necesar;

Introducere

Contextul

Adoptarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități în 2006 de către Adunarea Generală a ONU și ulterior publicarea primului Raport mondial privind dizabilitatea în 2011 de către Organizația Mondială a Sănătății în parteneriat cu Banca Mondială au sporit considerabil interesul comunității internaționale referitor la situația persoanelor cu dizabilități în procesele de dezvoltare. Aceste evenimente, urmate de o implicare activă și acțiuni de advocacy a organizațiilor persoanelor cu dizabilități la nivel internațional, a condus la integrarea dimensiunii dizabilitate și a drepturilor persoanelor cu dizabilități în procesele de dezvoltare globală.

În decursul ultimului deceniu, Adunarea Generală ONU și-a reiterat angajamentul de a include perspectiva dizabilității în agenda globală de dezvoltare, solicitând statelor acțiuni urgente pentru un proces de dezvoltare incluzivă, accesibilă și durabilă. Astfel, noua Agendă 2030 pentru Dezvoltare Durabilă include în premieră mai multe obiective de dezvoltare pentru persoanele cu dizabilități și pentru medii accesibile pentru aceștia.

Abordarea problemelor cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în procesele de dezvoltare, cunoscută și sub numele de "**dezvoltare incluzivă**", este necesară pentru a îndeplini promisiunea Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă de "a nu lăsa pe nimeni în urmă".

Scopul raportului

Prezentul raport își propune analiza principalelor documentelor de politici în domeniul dezvoltării regionale din perspectiva includerii dimensiunii "dizabilitate" în planificarea strategică la nivel regional. Această analiză este importantă în vederea elaborării unor recomandări practice pentru dezvoltarea unei societăți incluzive și a unui mediu accesibil pentru toți în vederea realizării obiectivelor de dezvoltare durabilă.

Obiectivele specifice ale raportului sunt:

- Prezentarea conceptului de dezvoltare incluzivă și a corelației dintre dezvoltare și dizabilitate
- Analiza principalelor politici naționale în domeniul dezvoltării și dizabilității și a politicilor de dezvoltare regională din perspectiva incluziunii persoanelor cu dizabilități
- Elaborarea recomandărilor privind includerea dimensiunii dizabilitate în politicile de dezvoltare regională

Raportul a fost elaborat în urma analizei Strategilor de Dezvoltare Regională pentru perioada 2016-2020, Planurilor Operaționale Regionale 2017-2020, Programelor Regionale Sectoriale și planurilor anuale de acțiuni aferente implementării priorităților de dezvoltare regională, prezentate de către ADR din regiunile Nord, Centru și Sud.

Analiza documentelor s-a realizat prin prisma următoarelor întrebări:

- Este dimensiunea "dizabilitate" inclusă în documentele de politici care vizează dezvoltarea regională?
- Domeniile de intervenție ale politicilor de dezvoltare regională sunt armonizate cu cele din domeniul incluziunii sociale ale persoanelor cu dizabilități?
- Planurile de acțiuni privind implementarea politicilor de dezvoltare regională conțin indicatori pentru măsurarea impactului măsurilor întreprinse asupra persoanelor cu dizabilități?
- Persoanele cu dizabilități și organizațiile care le reprezintă sunt implicate în procesele de elaborare, consultare și monitorizare a implementării proiectelor și măsurilor care urmăresc dezvoltarea regională?

Capitolul 1 Dizabilitatea și dezvoltarea durabilă: conceptul de dezvoltare incluzivă

1.1 Situația persoanelor cu dizabilități la nivel global și la nivel național

Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății, dizabilitatea este parte a condiției umane. Aproape oricine va avea parte la un moment dat în viață de o dizabilitate temporară, iar cei care ajung la vârste înaintate vor trece prin momente tot mai dese de dificultăți de funcționare. Majoritatea familiilor mari au un membru cu dizabilitate, și multe persoane care nu au dizabilități își asumă responsabilitatea de a sprijini și de a avea grijă de rudele și prietenii lor cu dizabilități. Fiecare epocă s-a confruntat cu chestiunea morală și politică legată de cum ar fi mai bine să includă și să sprijine persoanele cu dizabilități. Această chestiune va deveni tot mai acută pe măsură ce demografia societăților se schimbă și tot mai mulți oameni ajung la o vârstă înaintată.¹

Primul Raport mondial privind dizabilitatea, realizat în 2011 de către Organizația Mondială a Sănătății în parteneriat cu Banca Mondială, estimează că peste **un miliard de persoane din lume trăiesc cu o formă de dizabilitate**, dintre care **aproape 200 de milioane se confruntă cu dificultăți severe în funcționare**. În anii ce urmează, dizabilitatea va reprezenta o preocupare și mai mare din cauza faptului că prevalența acesteia este în creștere. Aceasta se datorează îmbătrânirii populației și riscului mai mare de dizabilitate în rândul vârstnicilor precum și creșterii la nivel global a unor condiții cronice de sănătate cum ar fi: diabetul, bolile cardiovasculare, cancerul și afecțiunile de ordin mintal.

Astfel, utilizând dovezi științifice și date disponibile, Organizația Mondială a Sănătății estimează că **circa 15% din populația lumii are o formă de dizabilitate**.

Problemele cu care se confruntă persoanele cu dizabilități sunt transversale și complexe. Persoanele cu dizabilități sunt deseori marginalizate și discriminate în întreaga lume, sunt excluse din procesele sociale, economice și politice din societățile lor. Fenomenul marginalizării persistă la nivel de politici, practici și stereotipuri care continuă să promoveze excluderea persoanelor cu dizabilități. Cauza acestei marginalizări se reduce de cele mai multe ori la o rădăcină comună: barierele (atitudinale, ecologice și instituționale). **Barierele exclud persoanele cu dizabilități în toate sectoarele societății prin limitarea capacității lor de a beneficia de și de a participa la dezvoltare la scară locală, regională, națională și globală.**

În Republica Moldova, potrivit Raportului realizat în 2017 de către Biroul Național de Statistică, **numărul persoanelor cu dizabilități este de circa 182 000 de persoane, inclusiv 11,7 mii copii cu vârsta de 0-17 ani**. Persoanele cu dizabilități reprezintă 5,1% din populația totală a țării, iar copiii cu dizabilități constituie 1,7% din numărul total al copiilor din Republica Moldova.

În medie, la 10 mii locuitori revin 512 persoane cu dizabilități și respectiv la 10 mii copii cu vârsta de 0-17 ani revin 172 copii cu dizabilități. Aproape fiecare a șaptea persoană cu dizabilitate se încadrează în categoria celor cu dizabilitate severă. Persoanele cu dizabilități în proporție de 62% sunt din mediul rural. Din numărul total al persoanelor cu dizabilități aflate la evidența organelor asigurării sociale predomină persoanele care au vârsta de 55-64 ani (41,2%) și 30-54 ani (38,4%). Referitor la cauza care a determinat stabilirea dizabilității, se constată că, în proporție de 96 la sută din cazuri, dizabilitatea a survenit în urma

¹ http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44575/9789730135978_rum.pdf?sequence=20

unei boli obișnuite și aproape 2 la sută pe motiv de boală profesională și accidente de muncă. Conform gradului de dizabilitate, 18,9% sunt persoane cu dizabilitate severă (gradul I), 50,9% cu dizabilitate accentuată (gradul II) și 30,2% cu dizabilitate medie (gradul III).²

Menționăm că aceste date se referă la persoanele cu dizabilitate certificată, dar trebuie să ținem cont de faptul că nu toate persoanele, în special cele vârstnice, care au limitări și dificultăți de funcționare, dețin certificat de dizabilitate. Deci, în Republica Moldova numărul persoanelor care se confruntă cu o dizabilitate poate fi mult mai mare.

Studiul sociologic "Incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități – 2017", realizat la nivel național, relevă faptul că majoritatea persoanelor cu dizabilități sunt implicate foarte puțin sau deloc în viața comunității. Astfel, peste 70% din cei chestionați au indicat că au o viață parțial activă sau deloc activă în comunitățile lor. Nivelul redus de participare a persoanelor cu dizabilități în viața publică se datorează următorilor factori: accesibilității fizice reduse la clădirile publice, nivelului redus de informare despre diferite activități și accesului redus la surse de informare, atitudinii discriminatorii a membrilor comunității față de persoanele cu dizabilități, barierelor de natură juridică asupra exercitării capacității (lipsirii de capacitate juridică a multor persoane), barierelor de ordin personal (psihologic și relațional) al persoanelor cu dizabilități.³

Potrivit Studiului, majoritatea persoanelor cu dizabilități nu sunt satisfăcute de nivelul lor de trai, iar mai bine de jumătate din persoanele cu dizabilități au menționat că viața lor a devenit mai proastă/ mult mai proastă comparativ cu anul 2010. Ponderea persoanelor nesatisfăcute de nivelul de trai este mai mare în orașele mari, municipii și sporește o dată cu înaintarea în vârstă a persoanelor cu dizabilități. Mai bine de 90% din persoanele cu dizabilități au menționat prestațiile sociale în calitate de sursă principală de venit. Ponderea persoanelor cu dizabilități (64%) care au indicat că veniturile nu le ajung nici pentru strictul necesar este de două ori mai mare decât în mediul populației generale (31%). Mai bine de 80% din respondenți au indicat că veniturile lor nu acoperă deloc sau acoperă în mică măsură nevoile primare (alimentația, îmbrăcăminte/încălțăminte) și serviciile de reabilitare.

1.2 Conceptul de dezvoltare incluzivă

O perioadă foarte mare de timp dizabilitatea a fost considerată o problemă individuală a persoanei, care a fost tratată din punct de vedere caritabil și medical. Persoanele cu dizabilități au fost percepute drept persoane care nu își pot purta singure de grijă și au nevoie de empatia și suportul celor din jur sau drept persoane care au nevoie de cât mai multă recuperare pentru a "ajunge la stadiul de normalitate" și a putea participa în societate. Ulterior persoanele cu dizabilități au fost abordate prin prisma modelului social, potrivit căruia dizabilitatea este rezultatul unei proaste organizări a societății, fapt pentru care persoanele cu dizabilități se confruntă cu prejudecăți care împiedică participarea lor în societate în condiții de egalitate cu ceilalți. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, instituționalizează **o nouă abordare a dizabilității bazată pe drepturile omului**, potrivit căreia

² <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5821>

³ <http://keystonemoldova.md/assets/documents/ro/publications/Studiu%20Incluziunea%20Sociala%20a%20Persoanelor%20cu%20Dizabilitati%202017.pdf>

persoanele cu dizabilități sunt deținătoare de drepturi și libertăți fundamentale în egală măsură cu persoanele fără dizabilități.⁴

În ultimul deceniu comunitatea internațională de dezvoltare este din ce în ce mai ghidată de abordarea dizabilității bazată pe drepturile omului; aceasta fiind o abordare incluzivă, care presupune participarea tuturor grupurilor de populație, dar în special a persoanelor dezavantajate în procesele de dezvoltare.

Conceptul de "**dezvoltare incluzivă**" este unul relativ nou, fiind utilizat pentru prima dată în literatura de specialitate în 1998, dar a devenit parte integrantă a acestei literaturi începând cu anul 2008.⁵

În ceea ce privește **includerea dimensiunii dizabilitate în programele de dezvoltare**, Handicap International atribuie dezvoltării incluzive câteva caracteristici definitorii⁶, precum:

- Dezvoltarea incluzivă înseamnă asigurarea faptului că **toate fazele ciclului de dezvoltare** (proiectare, implementare, monitorizare și evaluare) **includ dimensiunea dizabilității și că persoanele cu dizabilități participă** în mod semnificativ și eficient la procesele și politicile de dezvoltare.
- Dezvoltarea incluzivă se bazează pe cele trei principii-cheie: **participare, nediscriminare și accesibilitate**.
- Dezvoltarea incluzivă se bazează pe o abordare duală, care implică atât (1) **acțiuni de integrare a dizabilității în toate programele (mainstreaming)**, cât și (2) **acțiuni specifice care vizează nemijlocit persoanele cu dizabilități** pentru a le permite să participe și să beneficieze de programe în mod egal cu ceilalți.

Unul din factorii care au impulsat includerea dimensiunii dizabilitate în politicile și programele de dezvoltare la nivel global a fost adoptarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Spre exemplu, după adoptarea Convenției, Secretarul General ONU a prezentat Adunării Generale ONU în cadrul celei de a 62-a sesiuni (27.07.2007) un Raport privind punerea în aplicare a Programului Global de Acțiuni cu privire la Persoanele cu Dizabilități: Obiectivele de dezvoltare ale mileniului și sinergia cu alte instrumente ale Națiunilor Unite pentru persoanele cu dizabilități [A/62/157]. Un capitol al Raportului viza necesitatea integrării aspectelor privind dizabilitatea în eforturile de dezvoltare pentru a atinge Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului.⁷

Specificăm că, în ciuda relației recunoscute între dizabilitate și sărăcie, dizabilitatea a fost invizibilă din punct de vedere istoric în agenda de dezvoltare internațională. De exemplu, cele 8 Obiective de Dezvoltare ale Mileniului, care au servit ca "proiect general" al ONU pentru dezvoltare din 2000 până în 2015, nu au inclus dizabilitatea în cele 21 de ținte și nici în cei 60 de indicatori operaționali de realizare a obiectivelor (Raportul mondial privind dizabilitatea, 2011, pag. 12).

⁴http://antidiscriminare.egalitate.md/wp-content/uploads/2016/01/suport_de_curs_Formare-drepturile-persoanelor-cu-dizabilitati.pdf

⁵ https://www.researchgate.net/publication/303311950_Inclusive_development

⁶ http://www.hiproweb.org/fileadmin/cdroms/Handicap_Developpement/www/en_page61.html

⁷ <https://www.un.org/development/desa/disabilities/report-of-the-secretary-general-on-the-implementation-of-the-world-programme-of-action-concerning-disabled-persons-the-millennium-development-goals-and-synergies-with-other-united-nations-disability.html>

În septembrie 2015, statele membre ale ONU au adoptat Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, care cuprinde 17 obiective de dezvoltare durabilă și 169 obiective pentru a ghida eforturile de dezvoltare internațională între 2016 și 2030. **Includerea dizabilității în obiectivele de dezvoltare durabilă convenite la nivel internațional reprezintă un pas important în ceea ce privește dezvoltarea incluzivă** (a se vedea Anexa 1 "Agenda 2030: dezvoltarea și dizabilitatea").

Astfel, în **Agenda 2030 există unsprezece referiri la dizabilități sau persoane cu dizabilități**.

Trei referiri sunt cuprinse în textul introductiv al Declarației, în ceea ce privește drepturile omului (punctul 19), grupurile vulnerabile (punctul 23) și educația (punctul 25). Șapte referiri sunt incluse în Obiectivele de dezvoltare durabilă în domeniile: educație (obiectivul 4), ocuparea forței de muncă (obiectivul 8), reducerea inegalităților (obiectivul 10), orașele incluzive (obiectivul 11) și mijloacele de implementare (obiectivul 17). O ultimă referire explicită este făcută în partea de monitorizare și revizuire a Agendei, în ceea ce privește dezagregarea datelor (paragraful 74g). Dincolo de referințe explicite, persoanele cu dizabilități sunt incluse ca membri ai grupurilor "vulnerabile" (paragraful 23), care sunt apoi menționate de o optsprezece ori pe parcursul Agendei.⁸

În 2017 Forumul Economic Mondial a propus **Indicele Dezvoltării Incluzive** (The Inclusive Development Index, IDI), ca alternativă la produsul intern brut (PIB) pentru măsurarea ritmului de dezvoltare a unei țări. IDI adaugă la criteriile specifice ale PIB și pe cele ale incluziunii sociale, respectiv ale sustenabilității și egalității de șanse ale diferitelor generații. Astfel, IDI reflectă mai îndeaproape criteriile prin care oamenii evaluează progresul economic al țărilor lor. În pofida creșterii economice, progresele lente în ceea ce privește standardele de viață și înmulțirea inegalităților au contribuit la polarizarea politică și la eroziunea coeziunii sociale în multe economii avansate și emergente. Aceasta a determinat nevoia unui consens global referitor la **necesitatea unui model mai incluziv și mai durabil de creștere și dezvoltare**, care să promoveze un nivel ridicat de trai pentru toți (a se vedea Raportul IDI 2018).⁹

Capitolul 2. Angajamente internaționale și politici naționale în domeniul dezvoltării și incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități

2.1 Angajamente internaționale asumate de Republica Moldova în vederea dezvoltării incluzive

Ratificarea de către Republica Moldova a **Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (Legea nr. 166 din 09.07.2010)**, obligă statul să adopte o serie de măsuri în vederea promovării, protejării și asigurării drepturilor persoanelor cu dizabilități în condiții de egalitate cu ceilalți cetățeni în domenii precum: accesul la educație, ocuparea forței de muncă, transport, infrastructuri și clădiri destinate publicului larg, acordarea dreptului la vot, îmbunătățirea participării politice, asigurarea capacității juridice, asigurarea accesului la diferite servicii comunitare în dependență de necesitățile evaluate ale persoanei etc.

⁸ <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

⁹ http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf

Prin ratificarea Convenției, Republica Moldova și-a asumat ajustarea legislației și practicilor naționale la prevederile Convenției. **Accesibilitatea este unul dintre principiile cheie ale Convenției** și este o precondiție esențială pentru exercitarea efectivă de către persoanele cu dizabilități a diferitelor drepturi civile, politice, economice, sociale și culturale. Articolul 9 al Convenției prevede obligația Statelor părți de a asigura persoanelor cu dizabilități accesul, în condiții egale cu persoanele fără dizabilități la mediul fizic, la informație, la comunicații, la facilități și servicii destinate publicului larg. Astfel, se impun **măsuri de identificare și eliminare a barierelor/obstacolelor, precum și măsuri de includere a principiului de accesibilitate în toate proiectele de dezvoltare**, astfel încât să existe politici incluzive la toate nivelele administrative.

În articolul 32 al Convenției, care vizează cooperarea internațională, se stipulează că Statele părți își vor asuma responsabilitatea pentru a lua măsuri corespunzătoare pentru implementarea Convenției, printre care și **asigurarea accesibilității și caracterul incluziv al** cooperării internaționale, implicit al programelor de dezvoltare internațională.

Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, ratificat de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 112 din 2 iulie 2014, urmărește să contribuie la dezvoltarea politică și social-economică a Republicii Moldova. Aceasta presupune cooperarea cât mai amplă într-un șir vast de domenii de interes comun, inclusiv în domeniile de bună guvernare, justiție, libertate și securitate, integrare comercială și cooperare economică sporită, politici de încadrare în câmpul muncii și politici sociale, management financiar, administrare publică și reforma serviciului public, participarea societății civile, dezvoltarea instituțională, reducerea sărăciei și dezvoltarea durabilă.¹⁰

Acordul de Asociere are scopul de a accelera aprofundarea relațiilor politice și economice, precum și integrarea graduală a Republicii Moldova pe piața comunitară. Prin urmare, atât Uniunea Europeană, cât și Republica Moldova și-au asumat o serie de angajamente, printre care și efortul comun în domeniul dezvoltării durabile.

Capitolul 4 Ocuparea forței de muncă, politica socială și egalitatea de șanse al Acordului de Asociere și în special articolul 31 stipulează:

”Părțile își consolidează dialogul și cooperarea cu privire la promovarea Agendei privind munca decentă a Organizației Internaționale a Muncii, politica privind ocuparea forței de muncă, sănătatea și securitatea la locul de muncă, dialogul social, protecția socială, incluziunea socială, egalitatea de șanse între femei și bărbați, combaterea practicilor de discriminare și drepturile sociale, contribuind astfel la promovarea unui număr sporit de locuri de muncă și de o calitate mai bună, la reducerea sărăciei, la consolidarea coeziunii sociale, la dezvoltarea durabilă și la îmbunătățirea calității vieții.”

La 25 septembrie 2015, la Summit-ul privind Dezvoltarea Durabilă, 193 de state membre ONU, printre care și Republica Moldova, au adoptat **Agenda 2030 de Dezvoltare Durabilă**. Agenda 2030 a fost elaborată în baza Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului (ODM), care au expirat la finele anului 2015. Problematika abordată de noua Agendă 2030 are ca scop principal eradicarea sărăciei și realizarea dezvoltării durabile, dar depășește activitățile ODM și pe lângă teme precum eradicarea sărăciei, educația, sănătatea, etc. au fost încorporate și teme noi, precum societățile pașnice și incluzive, lupta împotriva inechității și injustiției.

¹⁰ <http://infoeuropa.md/acordul-de-asociere-ue-rm/>

Agenda 2030 are o aplicabilitate universală pentru toate statele, indiferent de nivelul de dezvoltare și prioritățile acestora. Următorul pas după ce a fost adoptată la nivel mondial, Agenda necesită a fi adaptată la prioritățile și contextul specific al fiecărei țări (naționalizată) pentru a o face concludentă, fezabilă și eficientă.

În Republica Moldova, prima etapă de naționalizare a Agendei 2030 a avut loc în perioada iulie 2016 – februarie 2017 prin:

- (i) identificarea relevanței obiectivelor de dezvoltare durabilă și țințelor și analiza nivelului de corelare între Agenda 2030 și prioritățile naționale de politici;
- (ii) adaptarea (formularea) obiectivelor și țințelor din Agenda 2030 în corespundere cu necesitățile și prioritățile naționale, și identificarea documentelor de politici în care acestea urmează a fi integrate;
- (iii) definirea ecosistemului de date necesare pentru monitorizarea și evaluarea nivelului de implementare a obiectivelor de dezvoltare durabilă.¹¹

În continuare, Obiectivele de dezvoltare durabilă și țințele acestora adaptate la nivel național urmează a fi integrate propriu-zis în documentele de planificare strategică, pentru a fi implementate, monitorizate și evaluate.

Prin semnarea Agendei 2030, Republica Moldova și-a asumat atingerea unor țințe, axate pe trei arii principale de dezvoltare durabilă: **economie, societate și mediu**, cu accent pe **asigurarea drepturilor omului, eliminarea inegalităților și asigurarea nediscriminării în toate domeniile de intervenție**. Astfel, prin implementarea Agendei 2030, Republica Moldova se angajează să garanteze accesul egal al tuturor la beneficiile dezvoltării. Agenda 2030 afirmă în mod clar că dizabilitatea nu poate fi un motiv sau criteriu pentru lipsa accesului la programele de dezvoltare și la realizarea drepturilor omului, mai mult ca atât obiectivele de dezvoltare durabilă includ în mod expres persoanele cu dizabilități.

2.2 Politicile naționale în domeniul dezvoltării și în domeniul dizabilității

Principalul document de politici, care reflectă viziunea strategică de dezvoltare a Republicii Moldova este Strategia națională de dezvoltare.

Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”: 8 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei (Legea 166 din 11.07.2012, cu modificările ulterioare în 2014), este focalizată pe următoarele priorități de dezvoltare:

- 1) Racordarea sistemului educațional la cerințele pieței forței de muncă, în scopul sporirii productivității forței de muncă și majorării ratei de ocupare în economie;
- 2) Sporirea investițiilor publice în infrastructura de drumuri naționale și locale, în scopul diminuării cheltuielilor de transport și sporirii vitezei de acces;
- 3) Diminuarea costurilor finanțării prin intensificarea concurenței în sectorul financiar și dezvoltarea instrumentelor de management al riscurilor;

¹¹ <https://cancelaria.gov.md/ro/content/guvernul-republicii-moldova-demarat-procesul-de-adaptare-agendei-de-dezvoltare-durabila-2030>

4) Ameliorarea climatului de afaceri, promovarea politicii concurențiale, optimizarea cadrului de reglementare și aplicarea tehnologiilor informaționale în serviciile publice destinate mediului de afaceri și cetățenilor;

5) Diminuarea consumului de energie prin sporirea eficienței energetice și utilizarea surselor regenerabile de energie;

6) Asigurarea sustenabilității financiare a sistemului de pensii pentru garantarea unei rate adecvate de înlocuire a salariilor;

7) Sporirea calității și eficienței actului de justiție și de combatere a corupției în vederea asigurării accesului echitabil la bunurile publice pentru toți cetățenii.

8) Creșterea competitivității produselor agroalimentare și dezvoltarea rurală durabilă.

Este important de menționat că la etapa actuală este în proces de elaborare o nouă **Strategie Națională de Dezvoltare „Moldova 2030”**¹², care presupune implementarea Obiectivelor de dezvoltare durabilă. Observăm, că noua Strategie pune accent pe calitatea vieții, drepturile omului și incluziune în contextul dezvoltării, prin operaționalizarea filozofiei de dezvoltare în 10 priorități strategice, inclusiv prin asigurarea de șanse egale pentru toți oamenii indiferent de variatele criterii care îi fac diferiți. Astfel, conform Conceptului noii Strategii, prioritățile de dezvoltare până în 2030 se propun a fi:

Prioritatea 1. Creșterea veniturilor din surse durabile

Prioritatea 2. Asigurarea condițiilor de trai decente pentru toți

Prioritatea 3. Ameliorarea condițiilor de muncă și reducerea ocupării informale

Prioritatea 4. Un echilibru mai bun între muncă și familie

Prioritatea 5. Oportunități egale pentru educație relevantă și de calitate pe tot parcursul vieții

Prioritatea 6. Asigurarea condițiilor pentru o viață activă și sănătoasă

Prioritatea 7. Fortificarea unei societăți solidare și incluzive

Prioritatea 8 . Un nivel mai înalt de securitate personală și comunitară

Prioritatea 9. O guvernare mai efektivă, responsabilă, transparentă și incluzivă

Prioritatea 10. Asigurarea dreptului fundamental la un mediu ambiant sănătos și sigur

Strategia națională de dezvoltare regională pentru anii 2016-2020 (SNDR), aprobată prin Legea nr. 230 din 13.10.2016, este principalul document de planificare a dezvoltării regionale în Republica Moldova, care reflectă cadrul strategic național în domeniu și introduce mecanismele naționale ale acestei dezvoltări. Conform SNDR **scopul general** urmărit de politicile de dezvoltare regională este *asigurarea dezvoltării echilibrate a teritoriului național din punct de vedere economic, social, cultural, de mediu și evitarea manifestării disparităților și dezechilibrelor de dezvoltare.*

Astfel, SNDR are drept scop dezvoltarea echilibrată și durabilă asigurată în toate regiunile de dezvoltare ale Republicii Moldova, care se propune a fi realizat prin 3 obiective strategice:

1) asigurarea accesului la servicii și utilități publice calitative;

2) asigurarea creșterii economice sustenabile în regiuni;

3) îmbunătățirea guvernanței în domeniul dezvoltării regionale.

Principalele măsuri care urmează a fi întreprinse în vederea realizării acestor obiective, sunt:

Măsura 1.1. Dezvoltarea infrastructurii de importanță regională și locală

Măsura 1.2. Dezvoltarea principiilor de regionalizare a serviciilor publice în domeniile gestionării deșeurilor solide și al alimentării cu apă și canalizării

¹² http://cancelaria.gov.md/sites/default/files/viziunea_snd_2030_clean.pdf

Măsura 2.1. Conceptualizarea rețelei de centre urbane
Măsura 2.2. Consolidarea și dezvoltarea economiei regionale
Măsura 2.3. Consolidarea și dezvoltarea infrastructurii turistice în regiunile de dezvoltare
Măsura 3.1. Perfecționarea cadrului legislativ și normativ în domeniul dezvoltării regionale și celui aferent
Măsura 3.2 Consolidarea cadrului instituțional și a potențialului administrativ
Măsura 3.3. Eficientizarea sistemului de monitorizare și evaluare a implementării SNDR.

În rezultatul implementării SNDR se preconizează atingerea următoarelor rezultate:

- a) nivel de trai al populației din regiuni îmbunătățit;
- b) disparități regionale diminuate;
- c) coeziune teritorială asigurată;
- d) proces migrațional din regiuni redus.

Reieșind din obiectivele strategice ale SNDR, fiecare regiune de dezvoltare a aprobat propria Strategie de Dezvoltare Regională, axându-se pe **domenii prioritare de intervenție, precum: alimentarea cu apă și canalizarea, eficiența energetică a clădirilor publice, managementul deșeurilor solide, infrastructura drumurilor regionale și locale, infrastructura turistică, infrastructura de afaceri etc.**

Pe lângă Strategiile regionale de dezvoltare, Consiliile pentru Dezvoltare Regională au aprobat **Programe Regionale Sectoriale (PRS)**, care reprezintă instrumente operaționale de planificare regională a investițiilor pentru dezvoltarea pe termen lung a infrastructurii domeniilor de intervenție menționate.

În domeniul incluziunii sociale, Republica Moldova a transpus la nivel național prevederile Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, prin adoptarea **Legii nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități**. Legea introduce noțiuni noi precum "adaptare rezonabilă", "design universal", "accesibilitate" (a se vedea art. 2) și reglementează politica de stat în domeniul accesibilității (art. 17-26), precum și asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în diferite domenii ale vieții și în special: educarea, instruirea și pregătirea profesională (art. 27-32), integrarea în câmpul muncii (art. 33-40), sănătatea și reabilitarea (art. 41-45) și protecția socială (art. 46-53). Atât instituțiile publice, cât și instituțiile private trebuie să întreprindă o serie de măsuri pentru implementarea prevederilor respective.

Conform prevederilor Legii nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, în procesul de proiectare și construcție, companiile de construcție trebuie să asigure accesibilitatea pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități. Unitățile de transport trebuie să-și adapteze vehiculele astfel încât să poată fi utilizate inclusiv de persoanele cu dizabilități. Companiile de stat și private sunt obligate să rezerve și să marcheze aplicând semnele internaționale, cel puțin 4% din locurile de parcare pentru vehiculele conduse de persoane cu dizabilități. Toate instituțiile publice și private trebuie să asigure o infrastructură accesibilă pentru persoanele cu dizabilități, inclusiv în sectoare precum cultură, turism, sport, divertisment, locuințe etc.

Codul contravențional al Republicii Moldova, ca urmare a adoptării Legii nr. 60, a fost completat cu o serie de prevederi referitoare la sancțiunile aplicate persoanelor fizice și juridice în caz de încălcare a drepturilor persoanelor cu dizabilități în domenii precum: muncă, învățământ, acces la bunuri și servicii, construcții, transport, drumuri, comunicare (a se vedea Anexa 2 Contravenții pentru încălcarea drepturilor persoanelor cu dizabilități).

În 2016 Guvernul Republicii Moldova a aprobat **Setul de indicatori pentru monitorizarea implementării Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități** (Hotărârea Guvernului nr. 1033 din 08.09.2016). Indicatorii au menirea de a evalua progresul implementării Convenției, de a contribui la consolidarea procesului de monitorizare și raportare, dar și de a servi drept reper pentru elaborarea ulterioară a politicilor în domeniu, pentru evaluarea impactului acestor politici, precum și pentru identificarea și rezolvarea barierelor cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în exercitarea drepturilor lor în diferite domenii ale vieții.

O abordare intersectorială în incluziunea socială și asigurarea respectării drepturilor fundamentale ale persoanelor cu dizabilități în egală măsură cu ceilalți cetățeni este reflectată în **Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022** (Hotărârea Guvernului nr. 723 din 08.09.2017). Programul presupune 9 direcții de intervenție și respectiv atingerea următoarelor obiective:

- 1) îmbunătățirea accesului persoanelor cu dizabilități la măsuri de protecție socială în comunitate;
- 2) asigurarea dreptului la educație de calitate a copiilor și tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități în instituțiile de învățământ, în condiții de egalitate cu ceilalți;
- 3) sporirea accesului persoanelor cu dizabilități la servicii medicale, de abilitare și de reabilitare de calitate;
- 4) sporirea ratei de angajare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități;
- 5) sporirea participării persoanelor cu dizabilități la viața politică, publică și culturală;
- 6) asigurarea accesibilității la infrastructură, la transporturi, la informație și comunicații pentru persoanele cu dizabilități;
- 7) asigurarea suportului persoanelor cu dizabilități în exercitarea capacității juridice și garantarea accesului la justiție;
- 8) consolidarea capacităților instituționale pentru implementarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități;
- 9) creșterea nivelului de conștientizare a populației cu privire la drepturile și abilitățile persoanelor cu dizabilități.

Astfel, conchidem că incluziunea socială vizează practic toate domeniile de dezvoltare și atât la nivel internațional, cât și la nivel național se impun măsuri care să includă dimensiunea dizabilității în politicile de dezvoltare în vederea asigurării unei dezvoltări incluzive.

Capitolul 3. Constatări privind politicile de dezvoltare regională din perspectiva dezvoltării incluzive

În vederea realizării prezentului Raport, au fost analizate următoarele documente în domeniul dezvoltării regionale, oferite de către ADR din regiunile Nord, Centru și Sud: Strategiile de Dezvoltare Regională pentru perioada 2016-2020, Planurile Operaționale Regionale 2017-2020, Programele Regionale Sectoriale și planurile anuale de acțiuni aferente implementării priorităților de dezvoltare regională.

Analiza documentară relevă faptul că politicile de dezvoltare regională sunt aliniate la obiectivele strategice naționale în domeniul dezvoltării, precum și la strategiile sectoriale în domeniile prioritare pentru regiune. Remarcăm însă **lipsa unei sinergii între politicile de dezvoltare și politicile de incluziune socială atât la nivel național, cât și la nivel regional**. Abordarea dizabilității și incluziunii

sociale lipsesc practic în intervențiile de dezvoltare regională, ceea ce crește riscul de excludere a persoanelor cu dizabilități din procesul de dezvoltare.

Strategia de Dezvoltare Regională, în calitate de principalul document de politici care ghidează dezvoltarea regiunii și prezintă inclusiv situația capitalului uman și a tendințelor demografice la nivel regional, **nu conține date referitoare la persoanele cu dizabilități din regiune.**

În Programele Regionale Sectoriale sunt abordate unele aspecte sociale, inclusiv aspecte de gen în sectoarele de referință, precum și în cadrul proiectelor aferente fiecărui domeniu (drumuri, turism, infrastructură de afaceri etc.). În abordarea aspectelor sociale, **persoanele cu dizabilități au fost omise** și respectiv lipsesc datele referitoare la impactul Programelor Regionale Sectoriale asupra acestui segment de populație.

Singurul document în care este abordată dimensiunea dizabilitate este Programul Regional Sectorial pentru dezvoltarea infrastructurii de sprijin în afaceri în Regiunea de Dezvoltare Sud. Documentul stipulează "participarea persoanelor cu dizabilități la elaborarea și monitorizarea implementării programului", precum și "încurajarea creării locurilor de muncă pentru persoane cu dizabilități în infrastructurile dezvoltate". Cu toate acestea, indicatorii de rezultat pentru măsurile respective nu reflectă monitorizarea situației persoanelor cu dizabilități.

Din partea introductivă la documentele de politici de dezvoltare regională, constatăm că acestea au fost elaborate în mod participativ, cu implicarea diferitor actori, cu toate acestea **lipsește informația referitoare la participarea și/ sau consultarea persoanelor cu dizabilități și/sau a organizațiilor care le reprezintă.**

Atât documentele de politici, cât și planurile de acțiuni ale ADR în vederea implementării politicilor de dezvoltare regională conțin termenul "accesibilitate". Din context deducem că **accesibilitatea este înțeleasă mai mult în sens de "conexiune", "conectivitate" decât în sens de "adaptare a infrastructurii la necesitățile persoanelor cu dizabilități și eliminarea barierelor pentru a facilita participarea acestora în societate".**

Planul Operațional Regional (POR) include proiecte în domeniile prioritare de intervenție repartizate conform obiectivelor și măsurilor Strategiei de Dezvoltare Regională 2016-2020, fiind orientate spre atingerea obiectivelor strategice de dezvoltare a regiunii. În vederea măsurării progresului în realizarea obiectivelor strategice, sunt stabiliți indicatori atât pentru fiecare măsură din POR, cât și pentru fiecare proiect în parte. Observăm însă că **indicatorii POR nu reflectă impactul proiectelor implementate asupra persoanelor cu dizabilități.** Astfel, nu poate fi apreciată măsura în care persoanele cu dizabilități vor beneficia de proiectele de dezvoltare a infrastructurii în domeniile DRL, AAC, MDS, EE sau ISA în egală măsură cu persoanele fără dizabilități. În mod special, nu poate fi apreciată măsura în va fi asigurată accesibilitatea infrastructurii fizice și informaționale sau accesibilitatea bunurilor și serviciilor pentru persoanele cu dizabilități în cadrul acestor proiecte. Nu este reflectată eliminarea barierelor pentru persoanele cu dizabilități și monitorizarea în dinamică a accesul acestei categorii de populație la servicii și utilități publice disponibile publicului larg.

În același timp, deși în majoritatea cazurilor în POR sunt indicate valorile inițiale ale indicatorilor de monitorizare a progresului, **în mai multe cazuri lipsesc țintele care urmează a fi atinse anual pentru a avansa în realizarea măsurilor de dezvoltare regională.** În aceste condiții va fi dificil de prognozat și

analizat gradul de realizare a obiectivelor propuse, precum și mărimea impactului inițiativelor de dezvoltare asupra populației regiunii, inclusiv asupra persoanelor cu dizabilități.

În concluzie, conchidem că **documentele de planificare strategică în domeniul dezvoltării regionale nu corespund la moment rigorilor și principiilor dezvoltării incluzive**. În aceste condiții va fi dificilă implementarea Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă la nivel național în concordanță cu prevederile Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Capitolul 4. Concluzii și recomandări privind includerea dimensiunii dizabilitate în politicile de dezvoltare regională

4.1 Concluzii

Dezvoltarea incluzivă, care presupune participarea tuturor grupurilor de populație, dar în special a persoanelor dezavantajate în procesul de dezvoltare, constituie o prioritate la nivel global. Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a lua măsurile necesare pentru asigurarea unei dezvoltări incluzive prin aderarea la Agenda 2030 de Dezvoltare Durabilă și la tratatele internaționale privind drepturile omului.

Persoanele cu dizabilități reprezintă unul dintre cele mai vulnerabile grupuri sociale, fiind deseori marginalizate, discriminate și excluse din procesele de dezvoltare. Întrucât dizabilitatea afectează participarea persoanei în diferite sfere ale vieții, este necesară o abordare holistică intersectorială pentru a asigura includerea persoanelor cu dizabilități în procesele de dezvoltare la toate nivelele.

Rolul politicilor de dezvoltare regională este foarte important în realizarea obiectivelor de dezvoltare durabilă și a politicii naționale de dezvoltare, întrucât acestea au un caracter multisectorial. Astfel, integrarea dimensiunii dizabilitate în politicile de dezvoltare regională este o premisă pentru realizarea promisiunii Agendei 2030 de "a nu lăsa pe nimeni în urmă".

Asigurarea accesibilității infrastructurii drumurilor și transporturilor, a comunicațiilor și tehnologiilor, a mediului construit, precum și a bunurilor și serviciilor pentru persoanele cu dizabilități, este o condiție pentru dezvoltarea incluzivă. Aceasta presupune eliminarea barierelor, acomodarea rezonabilă și utilizarea designului universal în toate domeniile de activitate. Accesibilitatea facilitează participarea în societate nu doar a persoanelor cu dizabilități, ci și a întregii populații, astfel toți cetățenii pot beneficia de un mediu accesibil și incluziv.

Consultarea și implicarea persoanelor cu dizabilități și a organizațiilor care le reprezintă este foarte importantă în procesele de elaborare, implementare, monitorizare și evaluare a politicilor de dezvoltare regională. Acestea pot oferi o perspectivă asupra accesibilității în diferite domenii și pot contribui la dezvoltarea incluzivă.

4.2. Recomandări

În vederea includerii dimensiunii dizabilității în politicile de dezvoltare regională, propunem următoarele recomandări:

1. **Consultarea și implicarea persoanelor cu dizabilități, a organizațiilor care le reprezintă** (ONG-uri care activează în domeniul dizabilității), experților în domeniul dizabilității la:
 - Elaborarea și actualizarea documentelor strategice de dezvoltare regională;
 - Planificarea activităților de dezvoltare regională în cadrul programelor și proiectelor;
 - Elaborarea, implementarea și evaluarea programelor și proiectelor în domeniile prioritare de dezvoltare regională;
 - Realizarea activităților de instruire a actorilor cheie în domeniul dezvoltării regionale;
 - Monitorizarea și evaluarea rezultatelor politicilor de dezvoltare regională; etc.

În acest scop considerăm oportună includerea a cel puțin unei ONG care activează în domeniul dizabilității în Grupul de Lucru Regional.

2. **Colectarea și analiza datelor referitoare la persoanele cu dizabilități** la etapele de concepere, implementare, actualizare, monitorizare și evaluare a politicilor de dezvoltare regională, în situații precum:
 - actualizarea profilului socio-economic al regiunii;
 - analiza situației în elaborarea sau actualizarea SDR, PRS, conceptelor de proiecte;
 - elaborarea studiilor în diferite domenii aferente dezvoltării;
 - monitorizarea indicatorilor de dezvoltare regională și în special a impactului programelor și proiectelor implementate asupra persoanelor cu dizabilități;
 - monitorizarea accesului persoanelor cu dizabilități la infrastructuri, informații și comunicații, bunuri și servicii dezvoltate în cadrul programelor, proiectelor de dezvoltare regională; etc.
3. **Îmbunătățirea accesibilității pentru persoanele cu dizabilități** prin:
 - Efectuarea auditului accesibilității pentru persoanele cu dizabilități a infrastructurii rutiere, construcțiilor, transporturilor; informației, tehnologiilor etc. în cadrul analizei situației la elaborarea documentelor de politici de dezvoltare regională;
 - Abordarea și inventarierea barierelor pentru persoane cu dizabilități în diferite domenii în scop de acomodare rezonabilă și înlăturare a barierelor de diferită natură;
 - Includerea cerințelor de accesibilitate pentru persoanele cu dizabilități în achizițiile publice, propunerile de proiecte, recepția lucrărilor etc. în cadrul proiectelor de dezvoltare regională;
 - Promovarea designului universal în implementarea proiectelor de dezvoltare regională;
 - Monitorizarea accesibilității infrastructurilor, informațiilor și comunicației, bunurilor și serviciilor în cadrul proiectelor de dezvoltare regională;
 - Capacitarea părților interesate în domeniul accesibilității pentru persoanele cu dizabilități; etc.

Analizând domeniile de intervenție și tipurile de acțiuni planificate de către ADR din regiunile Nord, Centru și Sud pentru anul curent și POR actualizat, propunem **exemple de acțiuni prin prisma dezvoltării incluzive**, care pot servi ca reper pentru ADR în vederea planificării acțiunilor pentru anii succesivi.

Exemple de acțiuni propuse în domeniul actualizării documentelor de dezvoltare regională:

- Actualizarea Profilului socio-economic al regiunii prin completarea secțiunilor referitoare la capitalul uman și la potențialul infrastructurii cu date dezagregate pe criteriul dizabilitate.
- Realizarea analizei situaționale în cadrul SDR și PRS prin prisma accesibilității, nediscriminării și participării persoanelor cu dizabilități la procesele de dezvoltare regională și reflectarea situației acestora în fiecare domeniu de dezvoltare.
- Analiza impactului pe care îl vor avea măsurile propuse în cadrul SDR și PRS asupra persoanelor cu dizabilități din regiune.

- Revizuirea indicatorilor POR din perspectiva dezvoltării incluzive și colectării datelor dezagregate pe criteriul dizabilitate în toate proiectele incluse în POR.
- Stabilirea valorilor inițiale, a țintelor și a indicatorilor de progres în vederea monitorizării și evaluării impactului asupra persoanelor cu dizabilități a proiectelor incluse în POR.
- Propunerea de acțiuni noi care să faciliteze incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, în baza informațiilor obținute în urma monitorizării și evaluării implementării POR.
- Armonizarea măsurilor din SDR cu Obiectivele de Dezvoltare Durabilă naționalizate și cu obiectivele Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022;

Exemple de acțiuni care vizează proiectele de dezvoltare regională finanțate din FNDR și alte surse externe:

- Dezvoltarea Conceptelor de Proiecte Viabile prin includerea dimensiunii dizabilității de la faza incipientă;
- Includerea cerințelor privind asigurarea accesibilității infrastructurii, serviciilor și produselor pentru persoanele cu dizabilități în Instrucțiunile pentru utilizatori privind înaintarea propunerilor de proiecte, în Caietele de sarcini pentru implementarea proiectelor, la organizarea achizițiilor publice;
- Elaborarea documentației de proiect cu cerințe clare de accesibilitate și respectarea standardelor internaționale în domeniul accesibilității;
- Estimarea costurilor proiectelor pentru asigurarea accesibilității pentru persoanele cu dizabilități (lucrări de eliminare a barierelor, acomodare rezonabilă, accesibilizare, procurare de echipamente accesibile etc.).
- Evaluarea impactului proiectelor asupra mediului înconjurător și social, cu includerea dimensiunii dizabilității și respectiv accesibilității;
- Monitorizarea respectării accesibilității infrastructurilor, bunurilor și serviciilor pentru persoanele cu dizabilități în cadrul Planurilor de monitorizare ale proiectelor;
- Evaluarea accesibilității infrastructurilor, bunurilor și serviciilor pentru persoanele cu dizabilități în cadrul recepțiilor la finisarea lucrărilor în proiectele implementate, implicarea persoanelor cu dizabilități în vederea evaluării accesibilității etc.

Capacitarea părților interesate prin:

- Informarea reprezentanților APL beneficiari ai proiectelor despre importanța accesibilității pentru persoanele cu dizabilități în proiectele de dezvoltare regională.
- Includerea în Programele de instruire a unui modul privind asigurarea accesibilității pentru persoanele cu dizabilități (prevederi legale, standarde privind accesibilitatea, contravenții, bune practici).

Exemple de acțiuni propuse pe domenii de intervenție:

DOMENIUL DRL

- Evaluarea fezabilității proiectelor din perspectiva asigurării accesibilității DRL pentru persoanele cu dizabilități, în special pe sectoarele de drum care sunt în intravilanul localităților și pe sectoarele de drum unde sunt amplasate stații, instituții publice.
- Estimarea costurilor și alocarea resurselor pentru lucrările de asigurare a accesibilității pentru persoanele cu dizabilități (eliminarea barierelor la trecerile de pietoni, la intrările de pe carosabil pe trotuar, la intrările în stații, construcția pantelor de accesibilitate, instalarea pavajului tactil etc.).

DOMENIUL AAC

- Colectarea și analiza comparativă a datelor privind accesul la servicii AAC a gospodăriilor unde sunt persoanele cu dizabilități și a celor fără persoane cu dizabilități.
- Întreprinderea măsurilor pentru asigurarea conectării la AAC a gospodăriilor unde sunt persoane cu dizabilități (ex. facilități, parteneriate public-privat).

DOMENIUL MDS

- Asigurarea accesibilității serviciilor MDS pentru persoanele cu dizabilități în cadrul proiectelor (ex. amplasarea urnelor de colectare în spații accesibile, lipsite de bariere fizice; instituirea serviciilor de colectare periodică a deșeurilor la domiciliu; asigurarea accesibilității traseului până la urnele de colectare).

DOMENIUL EE

- Asigurarea accesibilității pentru persoanele cu dizabilități în cazul efectuării lucrărilor în scop de asigurare a eficienței energetice: spre exemplu, în cazul înlocuirii ușilor, montării corpurilor de iluminat în încăperi, zugrăvirii pereților, trebuie să fie respectate standardele de accesibilitate pentru dizabilități fizice, senzoriale.

DOMENIUL ISA

- Asigurarea accesibilității locurilor de muncă nou create prin intermediul proiectelor;
- Adaptarea rezonabilă a locurilor de muncă în cazul angajării persoanelor cu dizabilități;
- Asigurarea accesibilității informaționale pentru persoanele cu dizabilități (materiale în format accesibil);
- Încurajarea și susținerea persoanelor cu dizabilități și/sau familiilor acestora în inițierea de mici afaceri;

DOMENIUL TURISM

- Includerea în studiile realizate în domeniul turismului regional a unui capitol referitor la evaluarea accesibilității destinațiilor și serviciilor turistice pentru persoanele cu dizabilități. Includerea perspectivei accesibilității, în baza noului concept de "turism incluziv" sau "turism accesibil".
- Elaborarea unui ghid referitor la accesibilitatea locațiilor, accesibilitatea informațională și accesibilitatea serviciilor și evenimentelor pentru persoanele cu dizabilități.
- Cartografierea obiectivelor/ traseelor turistice din regiune aplicând criteriul accesibilității pentru persoanele cu dizabilități;
- Înlăturarea barierelor și asigurarea adaptării rezonabile a spațiilor în cazul lucrărilor de reparare, amenajare și dotare a unităților de cazare turistică, astfel încât să poată fi utilizate și de către persoanele cu dizabilități (o atenție deosebită se va acorda la trotuare, treceri, parcuri, stații de popas, intrări în local, grupuri sanitare etc.);
- Instruirea beneficiarilor proiectelor în domeniul accesibilității infrastructurii turistice precum și a accesibilității serviciilor și evenimentelor pentru persoane cu dizabilități;
- Promovarea turismului accesibil în setul de materiale promoționale (broșuri, postere, hărți și cataloage) privind destinațiile și rutele turistice din regiune.

În scop de a monitoriza a includerii dimensiunii dizabilitate în proiectele din POR, propunem exemple de indicatori specifici pentru dezvoltarea incluzivă (Tabelul1).

TABELUL 1 Indicatori specifici pe domenii de intervenție

Domeniul de intervenție al proiectelor incluse în POR	Recomandări specifice (exemple de indicatori)
Proiecte de renovare a drumurilor;	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nr. beneficiarilor cu dizabilități din numărul total de beneficiari ai proiectelor; ▪ % trecerilor accesibile pe porțiunile de drum reparat/ renovat; ▪ % trotuarelor accesibile pe porțiunile de drum reparat/ renovat; ▪ % stațiilor accesibile pe porțiunile de drum reparat/ renovat; ▪ Costuri de asigurare a accesibilității (spre exemplu, construirea pantelor la trecerea/intrarea de pe bordură pe carosabil, instalarea pavajului tactil, etc.)
Proiecte de aprovizionare cu apă potabilă și canalizare;	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rata gospodăriilor în care sunt persoane cu dizabilități conectare la servicii de aprovizionare cu apă/canalizare (comparativ cu rata gospodăriilor în care nu sunt persoane cu dizabilități conectare la servicii de aprovizionare cu apă/canalizare din aceiași localitate/ aceleași localități);
Proiecte care vizează managementul deșeurilor solide;	<ul style="list-style-type: none"> ▪ % gospodăriilor în care sunt persoane cu dizabilități beneficiare de <u>servicii MDS accesibile</u>;
Proiecte de eficiență energetică a clădirilor publice;	<ul style="list-style-type: none"> ▪ % clădiri accesibile pentru persoanele cu dizabilități în rezultatul lucrărilor de EE
Proiecte care vizează dezvoltarea infrastructurii de afaceri;	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nr. beneficiarilor cu dizabilități din numărul total de beneficiari ai proiectelor; ▪ Nr. persoanelor cu dizabilități care au fost angajate în câmpul muncii ca rezultat al implementării proiectelor; ▪ Nr. locurilor de muncă adaptate rezonabil în cazul angajării persoanelor cu dizabilități; ▪ Nr. persoanelor cu dizabilități care au beneficiat de consultanță; ▪ Nr. persoanelor cu dizabilități care au inițiat mici afaceri ca rezultat al implementării proiectelor.
Proiecte în domeniul turismului;	<ul style="list-style-type: none"> ▪ % obiectivelor/ traseelor/ destinațiilor turistice cu accesibilitate asigurată în rezultatul implementării proiectelor; ▪ Nr. beneficiarilor proiectelor instruiți în domeniul accesibilității infrastructurii turistice și a accesibilității serviciilor turistice și evenimentelor pentru persoane cu dizabilități; ▪ Nr. evenimente desfășurate în locații accesibile pentru persoane cu dizabilități; ▪ Nr. persoanelor cu dizabilități implicate în desfășurarea evenimentelor; în evaluarea accesibilității;

Menționăm că recomandările de mai sus reprezintă doar câteva exemple pentru a ilustra modalitatea de includere a aspectelor privind dizabilitatea în documentele de dezvoltare regională. În vederea realizării dezvoltării incluzive pentru persoanele cu dizabilități și cu implicarea acestora este necesar un efort constant și conjugarea eforturilor tuturor actorilor implicați în procesele de dezvoltare la toate nivelele și abordarea sistematică și comprehensivă a problematicii accesibilității și drepturilor omului în toate programele și proiectele de dezvoltare.

Anexa 1 Agenda 2030: Dezvoltarea și Dizabilitatea

AGENDA 2030 DE DEZVOLTARE DURABILĂ INCLUDE DIMENSIUNEA DIZABILITATE!	
"Dizabilitatea", "Persoanele cu dizabilități" sunt menționate în mod specific de 11 ori în Agenda 2030 de Dezvoltare Durabilă!	
"Persoanele vulnerabile" sunt menționate în mod specific de 6 ori în Agenda 2030 de Dezvoltare Durabilă, persoanele cu dizabilități fiind parte din "persoanele vulnerabile"!	
5 DIN 17 OBIECTIVE DE DEZVOLTARE DURABILĂ VIZEAZĂ DIRECT PERSOANELE CU DIZABILITĂȚI!	
4 EDUCAȚIE DE CALITATE 	Asigurarea accesului egal la educație prin crearea mediilor de învățare incluzive și prin oferirea asistenței necesare persoanelor cu dizabilități la toate nivelele de educație!
8 MUNCĂ DECENTĂ ȘI CREȘTERE ECONOMICĂ 	Promovarea unei creșteri economice durabile și incluzive, a ocupării forței de muncă complete și productive, care să permită persoanelor cu dizabilități accesul deplin pe piața muncii!
10 INEGALITĂȚI REDUSE 	Sporirea incluziunii sociale, economice și politice a persoanelor cu dizabilități!
11 ORAȘE ȘI COMUNITĂȚI DURABILE 	Crearea accesibilității orașelor și resurselor de apă, a unui sistem de transport accesibil și sustenabil, asigurarea accesului universal la spațiile publice, care trebuie să fie sigure, incluzive, accesibile și verzi!
17 PARTENERIATE PENTRU OBIECTIVE 	Importanța colectării datelor și monitorizării Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă – Colectarea datelor dezagregate pe criteriul dizabilitate!

Sursa: Organizația Națiunilor Unite

Anexa 2 Contravenții pentru încălcarea drepturilor persoanelor cu dizabilități



Alianța Organizațiilor pentru
Persoane cu Dizabilități
din Republica Moldova

Asociația „Alianța Organizațiilor pentru Persoane cu Dizabilități din Republica Moldova” (AOPD) este o uniune a 29 de ONG-uri locale și naționale, active în promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova. Asociația are drept scop dezvoltarea unor abordări și principii comune de promovare a incluziunii sociale, drepturilor și îmbunătățirea calității vieții pentru persoane cu dizabilități și familiile lor.



SANȚIUNI

conform Codului Contravențional al Republicii Moldova

- Amendă de la 36 la 90 de unități convenționale* pentru persoană fizică.
- Amendă de la 60 la 240 de unități convenționale pentru persoană cu funcție de răspundere.
- Amendă de la 180 la 300 de unități convenționale pentru persoană juridică.

* Unitatea convențională = 50 lei (02.2018)

DATE DE CONTACT:

Alianța Organizațiilor pentru Persoane
cu Dizabilități din Republica Moldova

Republica Moldova, mun. Chișinău,
str. Serghei Lazo, 4, MD-2012,
IDNO 1013620006757.

Tel: +373 22 23 42 61

E-mail: aopdmoldova@gmail.com

www.aopd.md, www.incluziune.md



Acest material a fost elaborat în cadrul Proiectului „Advocacy pentru drepturile persoanelor cu dizabilități II”, implementat cu suportul IM Swedish Development Partner